

Emilian Stancu
Teodor Manea

Tactică criminalistică (I)

Universul Juridic
București
-2017-

Cuprins

CAPITOLUL I. CADRUL TACTIC AL ORGANIZĂRII ANCHETEI

PENALE.....	5
Secțiunea 1. Aspecte privind strângerea și administrarea probelor în procesul penal	5
Secțiunea a 2-a. Conținutul anchetei penale	17
Secțiunea a 3-a. Noțiunea și principiile organizării urmăririi penale	25
1. Aspecte introductive	25
2. Principiile organizării urmăririi penale	26
3. Planificarea urmăririi penale	28
4. Structura și conținutul planului de urmărire penală.....	28
Secțiunea a 4-a. Versiunile de urmărire penală	31
1. Aspecte introductive.....	31
3. Tactica elaborării versiunilor de urmărire penală.....	37
4. Concluzie.....	38
5. Modalități de verificare a versiunilor de urmărire penală.....	39
6. Forma planului de urmărire penală.....	42
Bibliografie selectivă.....	43

CAPITOLUL II. CERCETAREA LA FAȚA LOCULUI

Secțiunea 1. Noțiunea și importanța cercetării la fața locului	45
Secțiunea a 2-a. Obiectivele cercetării la fața locului.....	48
Secțiunea a 3-a. Elemente tactice specifice pregătirii cercetării la fața locului.....	50
1. Pregătirea echipei de cercetare a scenei infracțiunii.....	50
2. Pregătirea mijloacelor tehnico-științifice criminalistice.....	51
Secțiunea a 4-a. Reguli tactice ale cercetării la fața locului	52
1. Cercetarea la fața locului se efectuează cu maximă urgență	53
2. Cercetarea la fața locului se efectuează complet și detaliat.....	53
3. Conducerea și organizarea competentă a cercetării la fața locului	56
4. Fixarea integrală și obiectivă a rezultatelor cercetării	57
Secțiunea a 5-a. Reguli tactice specifice efectuării cercetării propriu-zise la fața locului.....	58
1. Primele măsuri luate de organul competent să efectueze cercetarea	58
2. Cercetarea propriu-zisă a locului faptei.....	59
3. Cercetarea în faza statică	59
4. Cercetarea în faza dinamică	63
Secțiunea a 6-a. Fixarea rezultatelor cercetării la fața locului.....	65
1. Procesul-verbal	65
2. Schița locului faptei.....	71
3. Fotografiile judiciare	73
4. Înregistrarea video judiciară.....	74
Secțiunea a 7-a. Interpretarea datelor obținute cu ocazia cercetării la fața locului	75

Secțiunea a 8-a. Cercetarea la fața locului a unor categorii de urme sau a unor tipuri de infracțiuni	77
1. Cercetarea și interpretarea la fața locului a urmelor de mâini	78
2. Cercetarea criminalistică la fața locului a urmelor de picioare	84
3. Cercetarea urmelor de sânge.....	86
4. Cercetarea la fața locului a înscrisurilor	89
5. Particularitățile cercetării la fața locului a morții violente	90
Bibliografie	94

CAPITOLUL III. ELEMENTE DE TACTICĂ CRIMINALISTICĂ PRIVIND PROCEDURA DE EFECTUARE A CONSTATĂRII

TEHNICO-ȘTIINȚIFICE ȘI A EXPERTIZEI CRIMINALISTICE	97
Secțiunea 1. Considerații introductive	97
Secțiunea a 2-a. Constatarea tehnico-științifică, aspecte procesual penale	101
Secțiunea a 3-a. Expertiza criminalistică, aspecte procesual-penale	104
Secțiunea a 4-a. Reguli tactice aplicate în dispunerea constatărilor tehnico-științifice și a expertizelor criminalistice	113
1. Oportunitatea expertizei	114
2. Stabilirea corectă a obiectului expertizei	114
3. Formularea clară a întrebărilor adresate expertului	116
4. Asigurarea calității materialelor trimise spre expertiză	118
Secțiunea a 5-a. Tactica efectuării expertizelor criminalistice	119
1. Efectuarea propriu-zisă a expertizelor	119
2. Redactarea raportului de expertiză	120
3. Modalități de formulare a concluziilor	123
Secțiunea a 6-a. Elemente tactice aplicate în aprecierea și valorificarea concluziilor expertizei de către organele judiciare	125
Secțiunea a 7-a. Tipuri de expertiză	130
Bibliografie	136

CAPITOLUL IV. TACTICA EFECTUĂRII PERCHEZIȚIEI ȘI A RIDICĂRII DE OBIECTE ȘI ÎNSCRISURI

Secțiunea 1. Importanța, reglementarea procesual-penală și pregătirea percheziției.....	138
Secțiunea a 2-a. Percheziția domiciliară.....	139
1. Reglementări procesual penale.....	139
2. Pregătirea percheziției.....	148
3. Reguli tactice de efectuare a percheziției.....	152
4. Particularități privind efectuarea unor categorii de percheziții.....	159
Secțiunea a 3-a. Percheziția unui vehicul.....	164
Secțiunea a 4-a. Percheziția corporală.....	166
Secțiunea a 5-a. Percheziția informatică.....	169
Secțiunea a 6-a. Ridicarea de obiecte, înscrisuri sau date informatice.....	173
BIBLIOGRAFIE.....	175

CAPITOLUL V. TACTICA AUDIERII MARTORILOR	177
Secțiunea 1. Reglementarea procesuală penală	177
Secțiunea a 2-a. Aspecte de natură psihologică privind mărturia.....	185
Secțiunea a 3-a. Reguli tactice aplicate în ascultarea martorilor	191
1. Pregătirea ascultării martorilor, aspecte generale.....	191
2. Elemente tactice aplicate în pregătirea ascultării martorilor	192
3. Reguli și procedee tactice criminalistice aplicate în ascultarea propriu-zisă a martorilor	193
Secțiunea a 4-a. Tipuri de audiere	199
Secțiunea a 5-a. Particularități tactice aplicate în ascultarea martorilor minori și a altor categorii de martori	210
1. Ascultarea martorilor minori	210
2. Ascultarea altor categorii de martori	212
Secțiunea a 6-a. Consemnarea declarațiilor martorilor, alte metode tehnice de fixare.....	214
1. Consemnarea declarațiilor martorilor.....	214
2. Fixarea declarațiilor prin mijloace tehnice criminalistice	215
Bibliografie.....	216

Capitolul I

CADRUL TACTIC AL ORGANIZĂRII ANCHETEI PENALE

Secțiunea 1

Aspecte privind strângerea și administrarea probelor în procesul penal

1. După cum se știe, criminalistica este o știință judiciară cu caracter autonom și unitar, care însumează un ansamblu de cunoștințe despre metodele, mijloacele tehnice și procedeele tactice destinate descoperirii, cercetării infracțiunilor, identificării persoanelor implicate în săvârșirea lor și prevenirii faptelor antisociale¹.

De asemenea, scopul procesului penal este definit de către legiuitor în cuprinsul art. 8 C. pr. pen., unde se arată că organele judiciare au obligația de a desfășura urmărirea penală și judecata astfel încât să fie constatate la timp și în mod complet faptele care constituie infracțiuni, nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală, iar orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit legii. În același timp, dispozițiile art. 1 C. pr. pen. arată că normele de procedură penală reglementează desfășurarea procesului penal, iar art. 2 din același act normativ învederează că procesul penal se desfășoară potrivit dispozițiilor prevăzute de lege.

Din toate acestea, putem trage, cu ușurință, concluzia că, în opera de tragere la răspundere penală a persoanelor care au comis infracțiuni, procesul penal definește cadrul, limitele în care se pot deplasa organele judiciare, iar criminalistica, modalitățile efective de obținere a datelor necesare decelării stării de fapt și, în final, dovedirii comiterii infracțiunii sub toate cerințele sale legate de subiecți, obiect și conținut constitutiv.

În acest context, Codul de procedură penală descrie trei noțiuni fundamentale în procesul de descoperire și sancționare a infracțiunilor: probe, mijloace de probă și procedee probatorii.

2. Potrivit art. 97 alin. (1) C. pr. pen., constituie probă orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și care contribuie la aflarea adevărului.

Cu alte cuvinte, proba este un aspect, o împrejurare legată de comiterea infracțiunii. Când vorbește despre elemente de fapt, Codul de procedură penală utilizează, alături de cuvântul „probă”, și alte două noțiuni, anume, date/informații și indicii.

Astfel, la art. 202 alin. (1) se arată că măsurile preventive pot fi dispuse dacă există probe sau indicii temeinice din care rezultă suspiciunea rezonabilă că o persoană a săvârșit o infracțiune.

¹ A se vedea și Al. Boroș, M. Gorunescu, M. Popescu, *Dicționar de drept penal*, Ed. All. Beck, București, 2004, p. 85; M.A. Hotcă, *Dicționar de drept penal*, Ed. Editas, București, 2004, p. 127; M. Udrioiu, *Dicționar de drept penal și de procedură penală*, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 121.

În același timp, la art. 306 alin. (1) se arată că, pentru realizarea obiectului urmăririi penale, organele de cercetare penală au obligația ca, după sesizare, să caute și să strângă datele ori informațiile cu privire la existența infracțiunilor și identificarea persoanelor care au săvârșit infracțiuni, să ia măsuri pentru limitarea consecințelor acestora, să strângă și să administreze probele.

De asemenea, potrivit art. 305 alin. (1), când din datele și probele existente în cauză rezultă indicii rezonabile că o anumită persoană a săvârșit fapta pentru care s-a început urmărirea penală, procurorul dispune ca urmărirea penală să se efectueze în continuare față de aceasta, care dobândește calitatea de suspect.

2.1. Dintre toate acestea cele mai importante sunt probele.

În acest sens, potrivit art. 309 alin. (1) C. pr. pen., acțiunea penală se pune în mișcare de procuror, prin ordonanță, în cursul urmăririi penale, de îndată ce se constată că există probe din care rezultă presupunerea rezonabilă că o persoană a săvârșit o infracțiune și nu există vreunul dintre cazurile de împiedicare prevăzute de lege.

La fel, în temeiul art. 327 lit. (a) C. pr. pen., atunci când constată că au fost respectate dispozițiile legale care garantează aflarea adevărului, că urmărirea penală este completă și există probe necesare și legal administrate, procurorul emite rechizitoriu prin care dispune trimiterea în judecată dacă din materialul de urmărire penală rezultă că fapta există, că a fost săvârșită de inculpat și că acesta răspunde penal.

Și, cel mai important, așa cum reiese din art. 103 alin. (2), în luarea deciziei asupra existenței infracțiunii și a vinovăției inculpatului instanța hotărăște motivat, cu trimitere la toate probele evaluate.

Astfel, la momentul începerii urmăririi penale, când există, eventual, doar actul de sesizare, iar aspectele pe care organele judiciare le cunosc despre faptă sunt puține, există doar date și informații cu privire la comiterea unei infracțiuni.

Organul judiciar dispune efectuarea în continuare a urmăririi penale când, după ce realizează o serie de procedee probatorii, ajunge să dețină date și probe. De asemenea, poate lua măsura preventivă a reținerii când are indicii temeinice că s-a comis o infracțiune.

În final, punerea în mișcare a acțiunii penale, trimiterea în judecată și condamnarea se fac pe bază de probe.

Așa cum am arătat anterior, noțiunea de „probă” este definită de Codul de procedură penală, fiind orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și care contribuie la aflarea adevărului.

2.2. Noțiunea de „indicii temeinice” lipsește din legea penală, dar a fost definit în codurile de procedură penală anterioare. Astfel, sunt indicii temeinice atunci când din datele existente în cauza rezultă presupunerea rezonabilă că persoana față de care se efectuează acte premergătoare sau acte de urmărire penală a săvârșit fapta (art. 68¹ C. pr. pen. anterior). De asemenea, reprezintă indicii „orice elemente rezultate fie din stări materiale, fie din împrejurări sau situațiuni nematerializate, dacă sunt de natură a pune în lumina adevărul, constituie indicii și pot fi folosite de judecători în formarea convingerii lor” [art. 184 alin. (1) C. pr. pen. 1936].

Datele sau informațiile sunt tot elemente de fapt, dar cu o capacitatea mult redusă de a determina convingerea organului judiciar legată de existența unei fapte prevăzute de legea penală și persoana care a comis-o.

3. În doctrina de drept procesual penal, materia probelor este larg abordată, autorii oprindu-se inclusiv asupra unei serii largi de criterii de clasificare a acestora¹. Nu vom insista aici asupra acestui aspect, bibliografia indicată de noi este elocventă. Reținem doar că, din punct de vedere criminalistic, trebuie descoperite toate împrejurările de fapt relevante și care pot constitui obiectul probațiunii în procesul penal².

Ce am dorit să arătăm este însă că în procesul penal român probele nu au o valoare dinainte stabilită. Acest lucru se deduce cu certitudine din dispozițiile art. 103 alin. (1) C. pr. pen., unde legiuitorul prevede o singură constrângere, și anume, aceea că hotărârea de condamnare, de renunțare la aplicarea pedepsei sau de amânare a aplicării pedepsei nu se pot întemeia în măsură determinantă pe declarațiile investigatorului, ale colaboratorilor ori ale martorilor protejați.

De asemenea, pentru a se respecta în plenitudinea lor drepturile procesuale, în măsura în care o persoană este audiată ca martor, iar apoi se dispune efectuarea în continuare a urmăririi penale sau punerea mișcare a acțiunii penale față de aceasta, declarația dată anterior dobândirii calității de suspect nu poate fi folosită împotriva sa.

Mai notăm aici faptul că, în opera de apreciere, organele judiciare se pot baza atât pe probele directe, adică pe cele care conduc prin ele însele la dovedirea existenței infracțiunii și a autorului său, precum și pe probele indirecte, chiar dacă acestea din urmă fac dovada existenței unei fapte prevăzute de legea penală și a vinovăției autorului doar coroborat³.

4. În ceea ce privește mijloacele de probă, legiuitorul alege să folosească o definiție descriptivă a acestora, prin enumerare, anume: declarațiile suspectului sau ale inculpatului, declarațiile persoanei vătămate, declarațiile părții civile sau ale părții responsabile civilmente, declarațiile martorilor, înscrisuri, rapoarte de expertiză sau constatare, procese-verbale, fotografii, mijloace materiale de probă. Codul de procedură penală arată, în plus, faptul că

¹ A se vedea, de exemplu, Gh. Mateuț, *Tratat de procedură penală, Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, vol. II, pp. 11-34; G. Teodoru, *Tratat de drept procesual penal*, ed. a III-a. Ed. Hamangiu, București, 2013, pp. 290-292.

² Acesta a fost definit ca „ansamblul faptelor și împrejurărilor de fapt ce trebuie dovedit într-o cauză penală pentru ca aceasta să fie legal și temeinic soluționată”; s-a arătat, de asemenea, că „în obiectul probațiunii se includ doar faptele și împrejurările de fapt, normele juridice netrebuind dovedite” – G. Teodoru, *op. cit.*, p. 284.

³ A se vedea, spre exemplu, dec. nr. 5169/2004 a ÎCCJ, S. pen., unde se arată: „Este nefondată susținerea inculpatei și în ceea ce privește faptul că depozițiile persoanelor audiate în calitate de martori nu pot fi de natură a duce la convingerea săvârșirii faptei, aceștia neavând cunoștință directă despre cele relatate. Este adevărat că, luate individual, aceste declarații nu pot fi considerate ca dovezi certe de vinovăție, dar acestea trebuiesc coroborate și cu celelalte dovezi de la dosar, care se completează una pe cealaltă și duc la concluzia săvârșirii faptei” (în acest sens, a se vedea denunțul depus la organul de urmărire penală în legătură cu fapta în discuție, caseta prin care s-a înregistrat convorbirea dintre D.G. și inculpată, ocazie cu care puneau la cale un nou tranzit de țigări, după ce a avut loc primul transport înregistrat, convorbirile dintre inculpată și alte persoane, prin care încerca să dovedească obținerea unor credite prin intermediul cărora să justifice suma primită ca rezultat al infracțiunii și raportul de constatare tehnico-științifică, privind autenticitatea casetelor audio în discuție) – <http://www.scj.ro>.

acestea reprezintă mijlocul prin care proba se obține în procesul penal și că, pe lângă cele evidențiate de art. 97 alin. (2) C. pr. pen., se poate administra și orice alt mijloc de probă care nu este interzis prin lege.

5. Așa cum se dispune în art. 97 alin. (3), procedeul probatoriu este modalitatea legală de obținere a mijlocului de probă.

După cum se poate decela din aceste definiții, legătura dintre probe, mijloace de probă și procedee probatorii este indisolubilă. Astfel, proba reprezintă un element de fapt, cum ar fi decesul unei persoane, mijlocul de probă reprezintă suportul din care se desprindă această informație, raportul de necropsie, de exemplu, iar procedeul probatoriu este cadrul în care mijlocul de probă s-a obținut, în exemplul nostru - autopsia realizată de medicul legist.

În același sens, dacă există martori în cauză, procedeul probatoriu în cadrul căruia aceștia sunt ascultați este audierea, mijlocul de probă este declarația, care este pe suport de hârtie, dar care poate fi și înregistrată audio-video, iar proba, aspectele pe care martorul le povestește despre faptă.

6. Evident că, în momentul în care, în cauză, se realizează diverse procedee probatorii, modalitatea de efectuare a acestora trebuie să respecte principiile generale ale procesului penal, în special cel al legalității.

6.1. În acest sens, se arată la art. 101 C. pr. pen. că este oprit a se întrebuița violențe, amenințări ori alte mijloace de constrângere, precum și promisiuni sau îndemnuri în scopul de a se obține probe. De asemenea, nu pot fi folosite metode sau tehnici de ascultare care afectează capacitatea persoanei de a-și aminti și de a relata în mod conștient și voluntar faptele care constituie obiectul probei. Interdicția se aplică chiar dacă persoana ascultată își dă consimțământul la utilizarea unei asemenea metode sau tehnici de ascultare. În același timp, este interzis organelor judiciare penale sau altor persoane care acționează pentru acestea să provoace o persoană să săvârșească ori să continue săvârșirea unei fapte penale în scopul obținerii unei probe.

Sanțiunea care apare în aceste cazuri este una specifică materiei, și anume, excluderea probelor nelegal sau neloial administrate.

Excluderea operează direct în cazul prevăzut de art. 102 alin. (1) C. pr. pen., care arată că probele obținute prin tortură, precum și probele derivate din acestea nu pot fi folosite în cadrul procesului penal¹.

În celelalte situații, în lumina art. 102 alin. (3) C. pr. pen., care dispune că nulitatea actului prin care s-a dispus sau autorizat administrarea unei probe ori prin care aceasta a fost administrată determină excluderea probei, sancțiunea excluderii apare ca un subsecvent rezultat al nulității.

¹ În alte legislații situația este puțin diferită, în sensul că probele obținute în aceste mijloace sunt excluse, cu condiția să nu fie folosite în favoarea suspectului sau inculpatului. În acest din urmă caz, informațiile obținute în contra legii vor putea fi puse în valoare de instanță atunci când se analizează fondul cauzei. A se vedea, în acest sens, O. Henderson García, *Abordaje y planeación de la Investigación penal*, Ed. C.R.: Impresos Cabalsa, San José, 2007, p. 102.

6.2. Nu vom insista aici asupra cazurilor de nulitate și a condițiilor de incidență a acestora, doctrina de drept procesual penal tratând problema în detaliu. Dorim doar să atenționăm asupra faptului că aspectele descoperite prin intermediul mijloacelor specifice criminalisticii pot fi inutilizabile în măsura în care obținerea probei a fost afectată de vicii de legalitate.

Aceste vicii pot fi intrinseci desfășurării procedurii probatoriu – de exemplu, raportul de expertiză a fost efectuat de o persoană care nu avea calitatea de expert – sau extrinseci acestuia, precum audierea inculpatului arestat în lipsa avocatului.

Mai mult decât atât, așa cum se arată¹, „pot exista, în practică, situații în care, în aplicarea principiului loialității, să fie pus în discuție caracterul echitabil al procedurii, chiar dacă toate dispozițiile procedurale au fost respectate. Potrivit art. 305 NCPP, începerea urmăririi penale are loc întotdeauna *in rem*. Conform alin. (3) al aceluiași articol, când din datele și probele existente în cauză rezultă indicii rezonabile că o anumită persoană a săvârșit fapta pentru care s-a început urmărirea penală, procurorul dispune ca urmărirea penală să se efectueze în continuare față de aceasta, care dobândește calitatea de suspect, având, în principiu, aceleași drepturi cu inculpatul, cu excepția celor pe care legea nu le prevede explicit (de exemplu, deși i se recunoaște dreptul de a consulta dosarul, perioada pentru care poate fi restricționat acest drept nu mai cunoaște o limitare, ca în ipoteza inculpatului). În continuare, punerea în mișcare a acțiunii penale este o condiție obligatorie înainte de sesizarea instanței, nefiind însă limitată la un anumit moment procesual. După punerea în mișcare a acțiunii penale, poate fi interzis accesul la dosar, cu excepția propriilor declarații, pe o durată de maximum 10 zile. Nu se mai prevede etapa prezentării materialului de urmărire penală. Dacă toate aceste dispoziții sunt respectate, cel puțin teoretic, nu se ridică probleme în privința principiului legalității. Pot exista însă, în practică, situații de posibilă neloialitate procesuală. De pildă, prelungirea nejustificată a momentului dispoziției de efectuării în continuare a urmăririi penale față de suspect de către organele de urmărire penală, deși probele administrate în cauză relevau încă de la un moment anterior existența unei acuzații în materie penală, echivalează cu încălcarea obligației procedurale pozitive prevăzute de art. 305 alin. (3) NCPP. Această nelegalitate, urmată de limitarea accesului suspectului la dosarul de urmărire penală, astfel încât dreptul la apărare să fie semnificativ afectat, și de o punere în mișcare a acțiunii penale și emitere rapidă a rechizitoriului pe fondul interdicției de a consulta dosarul, poate constitui, în funcție de particularitățile cauzei, un exemplu-scoală de neloialitate procesuală. În această situație, deși dispozițiile art. 305 NCPP sunt, formal, respectate, poate fi dispusă restituirea cauzei procurorului, având în vedere restrângerea semnificativă și substanțială a dreptului la apărare (și, adăugăm noi, anularea actelor realizate în această perioadă, cu consecința excluderii probelor astfel obținute – s.n.)”.

6.3. Și practica judiciară a îmbrățișat acest punct de vedere, corect, de altfel. În acest sens, s-a reținut că instanța de control judiciar² apreciază ca fiind legală și temeinică soluția

¹ Conferințele noului Cod de procedură penală, Consiliul Superior al Magistraturii, Institutul Național al Magistraturii, Ed. Patru Ace, București, 2015, pp. 21-22.

² Înch. nr. 113/CO-CP din 27 martie 2017 a C. Ap. București, S. a II-a pen., nepublicată.

primei instanțe de judecată, urmărirea penală desfășurându-se în cauză într-o manieră care a avut ca efect vătămarea dreptului la apărare a inculpatului.

Astfel, potrivit art. 305 alin. (1) C. pr. pen., când actul de sesizare îndeplinește condițiile prevăzute de lege, organul de urmărire penală dispune începerea urmăririi penale cu privire la fapta săvârșită ori a cărei săvârșire se pregătește, chiar dacă autorul este indicat sau cunoscut, iar conform alin. (3) al aceluiași text legal, atunci când există probe din care să rezulte bănuiala rezonabilă că o anumită persoană a săvârșit fapta pentru care s-a început urmărirea penală și nu există vreunul dintre cazurile prevăzute la art. 16 alin. (1), organul de urmărire penală dispune ca urmărirea penală să se efectueze în continuare față de aceasta, care dobândește calitatea de suspect.

Evident, odată cu dobândirea calității de suspect de către o persoană, aceasta poate exercita drepturile prevăzute de art. 78 raportat la art. 83 C. pr. pen.

În cauza de față, este incontestabil că existau probe din care să rezulte bănuiala rezonabilă că numitul O.S. a săvârșit o infracțiune de evaziune fiscală încă din luna aprilie 2016. Acest aspect rezultă din chiar procesul-verbal din data de 4 aprilie 2016, încheiat de DGPMB – Serviciul de investigare a criminalității economice și semnat și de O.S. în calitate de administrator al SC S.I.D. SRL, prin care acestuia i s-a adus la cunoștință că în cauză se va dispune o expertiză contabilă „în vederea stabilirii prejudiciului”, iar acesta a arătat că este de acord cu efectuarea acesteia.

În mod evident, dacă organele de cercetare penală considerau la acel moment că principalul element de fapt care mai trebuia stabilit în cauză era prejudiciul, rezultă că acestea dispuneau de suficiente elemente în sensul bănuielii rezonabile că numitul O.S. săvârșise o infracțiune de evaziune fiscală.

Cu toate acestea, la momentul respectiv nu s-a dispus începerea urmăririi penale *in personam* și, pe cale de consecință, la 19 aprilie 2016, a fost respinsă o cerere de eliberare a unor copii ale înscrisurilor din dosar, formulată de O.S. pe considerentul că acesta nu are calitatea de parte sau subiect procesual în cauză.

Curtea a observat că acestuia, deși nu avea la acel moment decât calitatea de martor în cauză, i s-a permis să își desemneze un expert-parte la efectuarea expertizei dispuse în luna iulie 2016 și, totodată, numitul O.S. a fost obligat și la plata onorariului de expertiză. Dincolo de împrejurarea că unei persoane care are doar calitatea de martor într-o cauză penală nu i se poate cere să achite costul vreunui act procedural, Curtea a constatat că participarea lui O.S. la elaborarea obiectivelor expertizei și permisiunea ca acesta să își desemneze un expert-parte nu au avut nicio bază legală, în condițiile în care, potrivit art. 177 C. pr. pen., doar părțile și subiecții procesuali principali pot avea aceste drepturi.

Oricum, nu se poate reține că participarea unui expert-parte la efectuarea expertizei ar fi fost de natură să asigure numitului dreptul la apărare în condițiile în care acestuia nu i se adusesese la cunoștință anterior dispunerii raportului faptul că este bănuیت de comiterea unei fapte penale și nici conținutul acestei fapte, iar acestuia și apărătorilor săi le fusese refuzat dreptul de a consulta actele dosarului de urmărire penală.

După efectuarea raportului de expertiză și a completării la acest raport, moment în care organele de urmărire penală nu mai aveau niciun dubiu cu privire la împrejurarea că O.S. comisese o faptă de evaziune fiscală, la data de 4 octombrie 2016, acesta a fost din nou audiat în calitate de martor, aducându-i-se la cunoștință inclusiv obligația de a da declarații

conforme cu realitatea și atrăgându-i-se atenția că infracțiunea de mărturie mincinoasă este pedepsită.

În acest context, Curtea a reținut că, potrivit art. 18 C. pr. pen., intitulat „Dreptul martorului de a nu se acuza”, declarația de martor dată de o persoană care, în aceeași cauză, anterior declarației a avut sau, ulterior, a dobândit calitatea de suspect ori inculpat nu poate fi folosită împotriva sa.

Judecătorul de cameră preliminară a observat și că, la data de 17 noiembrie 2016, după punerea în mișcare a acțiunii penale, numitului i s-a adus la cunoștință calitatea de inculpat, ocazie cu care acesta a învederat că își menține declarațiile date anterior în cauză în calitate de martor și că nu dorește să facă noi declarații.

Curtea a apreciat că, în principiu, o persoană care a fost audiată inițial ca martor într-o cauză penală, iar ulterior a dobândit calitatea de inculpat în aceeași cauză poate renunța la dreptul prevăzut de art. 118 C. pr. pen. și să își mențină declarațiile anterioare, date în calitate de martor, însă, într-o asemenea situație, este absolut necesar ca organele judiciare să îi aducă mai întâi acesteia la cunoștință despre existența dreptului prevăzut de art. 118 C. pr. pen. Această obligație are caracter și mai pregnant în situația în care cel care a dobândit calitatea de inculpat nu este asistat de un apărător, astfel cum a fost situația în cauza de față.

În aceste condiții, judecătorul a apreciat că niciuna dintre declarațiile date în cauză de O.S., în calitate de inculpat sau de martor, nu poate fi folosită în procesul penal. În privința declarațiilor date de O.S., în calitate de martor, Curtea a reținut dispozițiile art. 118 C. pr. pen., anterior expuse, iar în ceea ce privește declarația dată de acesta în calitate de inculpat, la 17 noiembrie 2016, prin care acesta și-a menținut declarațiile date anterior în calitate de martor, această declarație a fost dată fără ca inculpatului să i se aducă la cunoștință dreptul prevăzut de art. 118 C. pr. pen., în condițiile în care acesta nu era asistat de apărător. Drept urmare, renunțarea la dreptul prevăzut de art. 118 C. pr. pen. făcută de inculpat cu acea ocazie nu poate avea caracter valabil.

Separat de aceste aspecte, Curtea a observat și că numitului nu i se adusesese la cunoștință, cu ocazia audierilor sale în calitate de martor, în luna aprilie 2016, nici măcar împrejurarea că exista o sesizare penală în ceea ce îl privește, aspect care avea la acel moment un caracter esențial pentru ca acestuia să îi fie respectat în fapt dreptul de a nu se acuza.

În raport de cele arătate, reținând că, datorită modului de desfășurare a urmăririi penale și succesiunii actelor procedurale în cauză, inculpatul a fost lipsit în fapt de posibilitatea de a-și face o apărare eficientă și de a lua cunoștință de actele dosarului la un moment care i-ar fi permis să își facă o astfel de apărare, iar, în plus, acesta a renunțat implicit la un drept esențial pentru situația sa juridică (cel prev. de art. 118 C. pr. pen.), fără a i se aduce la cunoștință efectele juridice ale declarației sale, judecătorul apreciază că, în mod corect, Tribunalul București a înlăturat în totalitate probatoriul administrat în cauză și a dispus restituirea cauzei la parchet.

6.4. Cu privire la modalitatea de administrare a probelor, ceea ce am numit noi mai sus ca fiind un aspect de legalitate intrinsecă a procedurii probatoriu realizat, nu trebuie uitat că, în special în ceea ce privește loialitatea obținerii probei, aprecierea se face în mod distinct pentru fiecare caz în parte.

Astfel, într-o decizie relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului se arată¹:

Curtea a reamintit că, pentru a intra sub incidența art. 3, relele tratamente trebuie să atingă un minim de gravitate. Atunci când trebuie să stabilească dacă o pedeapsă sau un tratament a avut un caracter „degradant” în sensul art. 3 din Convenție, Curtea examinează dacă scopul era umilirea și înjosirea persoanei în cauză și dacă, examinată în funcție de efectele sale, măsura a adus sau nu atingere personalității acesteia într-un mod incompatibil cu art. 3. Cu toate acestea, lipsa unui asemenea scop nu poate exclude în mod definitiv o constatare a încălcării art. 3.

În același timp, Curtea a reamintit și că a constatat deja că faptul de a folosi cumulativ, cu premeditare și pe perioade mari, anumite tehnici de interogatoriu puteau cauza persoanelor cărora le-au fost aplicate suferințe fizice și psihice intense, contrare art. 3 din Convenție. De asemenea, aceasta a constatat că faptul că reclamanții au așteptat timp de 10 ore să fie ascultați în calitate de martori, fără să primească hrană sau apă, fără să aibă posibilitatea de a se odihni, constituie un tratament contrar art. 3 din Convenție.

Revenind la faptele din prezenta cauză, Curtea a constatat că, în urma convocării sale de către parchet, reclamantul s-a prezentat la sediul acestuia la 26 mai 2005 și a rămas acolo începând din data de 26 mai 2005, ora 10:30, până în data de 27 mai 2005, ora 02:10. În toată această perioadă, a beneficiat de asistența mai multor avocați aleși. Reclamantul nu a fost supus niciunui act de violență sau de presiune fizică și niciunei tehnici de interogatoriu. În cele din urmă, reclamantul nu se plânge Curții că a suferit leziuni fizice sau acte de agresiune din partea organelor de urmărire penală. Mai mult, reclamantul a primit hrană și apă în timpul interogatoriului său. De altfel, reclamantul nu s-a plâns de aceste fapte, niciodată, nici autorităților naționale, nici Curții.

Curtea a constatat și că reclamantul consideră că a fost victima unui abuz de putere din partea procurorilor, din cauza actelor de procedură realizate de aceștia, ca de exemplu extinderea urmăririi penale în timpul interogatoriului său, neascultarea sa în calitate de inculpat sau dispunerea reținerii sale înaintea terminării declarației olografe. Or, aceste acte constituie acte de procedură pe care reclamantul le-ar fi putut contesta în cadrul procedurii penale declanșate împotriva sa.

Este adevărat că reclamantul a fost interogat pe parcursul unei perioade îndelungate. Cu toate acestea, cert este că interogatoriul său se referea la fapte complexe care se desfășuraseră timp de mai mulți ani și care aveau ca obiect învinuiri grave aduse reclamantului.

Astfel, Curtea a considerat important faptul că, în toată această perioadă, reclamantul a fost asistat de mai mulți avocați aleși de el care l-au putut consilia fără niciun fel de amestec din partea procurorului.

Curtea a constatat totodată că, atunci când avocații au solicitat încheierea interogatoriului din cauza orei târzii și a stării de oboseală a reclamantului, anchetatorii nu s-au opus și că nu s-a exercitat nicio presiune asupra reclamantului pentru continuarea interogatoriului.

Ținând seama de cele de mai sus, Curtea a considerat că, în prezenta cauză, nici durata interogatoriului, nici modul în care au fost realizate actele de procedură în această perioadă, luate în considerare individual, dar și cumulat, nu constituie elemente suficiente pentru a constata atingerea gradului de gravitate impus de art. 3 din Convenție.

¹ CEDO, Cauza *Patriciu c. României*, www.csm1909.ro.